

10.

ROBERT IMRE – STEPHEN OWEN
**A KÖZÖSSÉGI MÉDIA ÉS AZ ALANYISÁG:
A KORMÁNYZÁS INFORMÁCIÓTECHNOLÓGIAI
BIRODALMA**

A 2009-es iráni választások után Mahmúd Ahmadinezsád újraválasztása miatt zavargások törtek ki. A választási csalást emlegető tüntetők tiltakozásul az utcákra vonultak, amelyet esetenként az állami erők erőszakos megtorlása követett. A tüntetőket támogatók és azokkal szimpatizálók világszerte a szárnyait akkoriban bontogató közösségi hálózat, a Twitter segítségével követték az eseményeket. Megfigyelhető volt, hogy nyugaton a tüntetők támogatásuk jeléül megosztották az Iránról szóló híreket és tanácsokat adtak arra vonatkozóan, miként lehet megkerülni az iráni állam internethez való hozzáférést korlátozó lépéseit. A Twitter által betöltött szerep miatt egyesek nyugaton „Twitter-forradalom” és egyfajta „kiberháború” néven kezdek utalni az eseményekre. Írásunkban kifejtjük, miért meglepő ezek az állítások, és összehasonlítjuk azokat a szerepeket, amelyeket az internetes technológiák az iráni tiltakozások és az ukrajnai narancsos forradalom idején betöltöttek. Mindenekelőtt véleményünk szerint az esetek lényeges jellemzője, hogy ezek során a nyugatbarát és demokráciapárti – jellegét tekintve neoliberalis – alanyi pozíció mobilizációja figyelhető meg. Az, hogy az iráni tüntetők iskolázott, középosztálybeli, a technológiában járatos egyének, akik nagyban hasonlítanak a támogatásukat és a nyugati beavatkozást szorgalmazó külföldi szimpatizánsokhoz felveti azt a kérdést, itt vajon a kormányzó birodalom kiszélesítéséről van-e szó, amelynek mobilizációjára tulajdonképpen az információs technológia révén került sor?

10.1. A „TWITTER-FORRADALMAK” ELMÉLETI ASPEKTUSAI

A 2009-es iráni választások és az azokat követő polgári zavargások után számos nyugati tudósító „Twitter-forradalmat” emlegetett, amelyben a Twitter nevű közösségi oldalt szoros kapcsolatba hoz-

ták a politikai forradalommal. Mi vitatjuk mindezt, azt állítva, hogy az infokommunikációs technológiák és a közösségi oldalak, mint például a Twitter, inkább a társadalmi-politikai rétegződések megerősítéseként funkcionálnak. Ebben a fejezetben összehasonlítjuk az iráni „Twitter-forradalmat” és az ukrajnai demokráciapárti forradalmat, mint olyan hidegháború utáni jelenségeket, amelyekben az infokommunikációs technológiára okozati tényezőként tekintettek. Véleményünk szerint itt átfogóbb tényezők játszanak szerepet, és – bár a technológia fontos elem – az említett események bárminek-mű elemzése során inkább egy adott demokráciapárti alanyi pozíció mozgósítása és az ezzel járó összes normatív elkötelezettség a lényeges. A demokráciapárti alanyi pozíció mozgósítása és ennek a szubjektívizálás különböző folyamataiban való megnyilvánulása egy sajátos jelenség – a globális kormányozhatóság – megtestesülésében figyelhető meg. Bár a technológia új kommunikációs csatornákat kínál, annyira erősen privilegizál egy bizonyos típusú felhasználót és annyira szoros ellenőrzés alatt van, hogy a kommunikáció ezen fajtája valójában egyfajta kormányzásként funkcionál. Mielőtt e technológia felhasználói belekezdhetnének a politika radikális megváltoztatásába, maga a technológia gondoskodik arról, hogy az egyének a hatalmi viszonyok egy meglévő keretrendszerének részei legyenek. Ennélfogva az állam szerepének megkérdőjelezése teljesen feleslegessé válik.

Azzal, hogy a politikai mozgósítás értelmezéséhez a kormányozhatóság keretrendszerét hívjuk segítségül, könnyebben megérthetjük, hogy ez a mozgósítás a „globális neoliberalizmus” reakciója-e az általa a „mi az élet és mi az célja” (Kiersey, 2008: 372.) kérdésre adott uralkodó válasszal szembeni erőteljes alternatívákra. Foucault (2007: 109.) hatására, akinek a nevéhez olyan fontos megfigyelések fűződnek, mint például „az állam mitizált absztrakció, melynek jelentősége sokkal csekélyebb, mintsem azt gondolnánk”, a technológia és a diskurzus különböző együtteseire a mai kormányzó birodalom kiterjesztésével kapcsolatos lényeges tényezőkként tekintünk. A hidegháború utáni időszakban a hatalom központja érezhetően eltolódott az államtól más területek – például a civil szervezetek, állampolgári csoportosulások, sőt az államilag támogatott segítségnyújtó szervezetek – irányába. A politológusok és a nemzetközi kapcsolatokat vizsgáló elméle-

ti szakemberek már évtizedek óta vitatják, hogy a választások szolgálnának a politikai hatalom gyakorlásának központi színtereként, különösen a hidegháború utáni időszakban. Itt azt a kérdést tesszük fel, milyen szerepet töltöttek be a kommunikációs technológiák a közelmúltban a világ egyes részein – különösen a Közel-Keleten – kirobbant zavargásokban.

Kiersey (2008: 369.) szerint az (új?) világrend megértésére irányuló Foucault-i megközelítés a legsikeresebb, mivel segítségével újrafogalmazható a hatalom és az államok jellege Foucault azon megállapításának megfelelően, miszerint az állam nem más, mint egy „mitizált absztrakció”. Itt Foucault arra céloz, hogy az állam „kormányosított”, hiszen hatalma az évszázados átszerveződés révén már kevésbé monolitikus szerkezetű és inkább a technikák és apparátusok együtteseként funkcionál. Így már nem egyszerűen „államként”, hanem az apparátusok együtteseként tekintünk rá. Az állam és a hatalom Foucault-i újraértelmezése legszembe-tűnőbben abban mutatkozik meg, ahogyan a politikaelméletnek az államhoz, mint a hatalom központjához való mániákus ragaszkodását ostromozta, amelyet legtalálóbban ez a mondása összegez: „Le a király fejével”. A politikaelméletben ez még várat magára (Foucault 2000: 122.). Foucault állításai a jelenlegi iráni helyzetre ugyanolyan jól alkalmazhatóak, mivel az állam megkérdőjelezése a kommunikáció rendszerén belül marad, egyrészt bizonyos felhasználói típusok privilegizálása, másrészt a résztvevők feletti ellenőrzés miatt. Az államnak csupán a kommunikáció paramétereit kell megváltoztatnia a hatalma fenntartásához, ha a politikai változás a kommunikációs technológia – ezen változás érdekében történő – bevetésén múlik. Ez az együttes hozzáilleszthető azokhoz a változó ellenőrzési mechanizmusokhoz, amelyekkel a különböző közösségi médiumok, mint a Twitter, Facebook, valamint az embereket mobiltelefonok, számítógépek és tabletek segítségével összekötő alkalmazások révén rendelkezésre álló új kommunikációs technológiák felügyelhetők.

Kiersey (2008: 371.) Hardt és Negri *Empire* (2000) (Birodalom) című munkájára is kitér, és felveti, hogy a globális kormányozhatóság kiterjesztése a „birodalom” egyfajta formája, amely a Római Birodalomhoz hasonlítható. Ez egy erkölcsi alapon nyugvó birodalom, olyannyira, hogy az „erkölcs minden jogi alap

materialitásának része”. A globális kormányozhatóság jelenleg olyan, mint egy „globális koncert, amelyet egyetlen karnagy dirigál; egy egységes hatalom, amely fenntartja a társadalmi békét és erkölcsi igazságokat teremt” (Hardt – Negri, idézi Kiersey, 2008: 371.). A „Birodalom” „valódi hatalma” nem katonai erejében rejlik, hanem „erkölcsi eszközeiben”, mint például a civil szervezetekben (Kiersey, 2008: 371.). Hardt és Negri szerint ezt azon képességük (a Birodalmat képviselő civil szervezetek képessége) legitimizálja, amely „közvetlenül globális és egyetemleges emberi érdekeket képvisel” (idézi Kiersey, 2008: 371.). Hardt és Negri (2000: xi-xii.) azzal érvel, hogy a „szuverenitás” új formát öltött egy sor nemzeti és nemzetek feletti szervezet képében, amelyeket kizárólag az irányítás és az ellenőrzés logikája, a Birodalom egyesít. Így a szuverén hatalom változásainak meghatározásához nem elég csupán a szuverén hatalomként működő államot górcső alá venni. A kormányozhatóság sokkal többet jelent, mint az „államapparátust”, hiszen ide tartozhatnak még az erkölcsi szférák, a technológiai kapacitások, a kommunikációs csatornákhoz való hozzáférés és az közös egyetemes értékekhez való erős ragaszkodás.

A kormányzati megközelítés vizsgálata révén feltehetjük a kérdést, ki a politikai akciók – mint például az esetleges iráni rendszerváltás követelésének – nyertese. A kormányozhatóság koncepciója révén pedig körbejárhatjuk az eszmék terjedésének kérdését (Barnard-Wills, 2012), így a hatalom/tudás kapcsolata és ennek a *Twitteren* keresztül a politikai kommunikációhoz való kapcsolódása lényeges kérdést vet fel ahelyett, hogy idealisztikus módon ünnepelnénk az iráni tüntetőket segítő és dicsőítő új technológiát. A „*Twitter*-forradalmat” emlegetőkkel kapcsolatban kénytelenek vagyunk azt az ellenvéleményt felhozni, hogy ezek ugyanannak a dolognak a megnyilvánulásai, amit az alábbiakban részletezünk.

Ebben a fejezetben kritikai elemzésnek vetjük alá a válság idején a tüntetők politikai mozgósítása érdekében bevetett új kommunikációs technológiák alkalmazását. Először bemutatjuk, hogy a 2009-es iráni tüntetések során hogyan használták a technológiát annak érdekében, hogy a szuverén államon kívüli szereplőkhöz eljutassák az információkat azzal az esetleges céllal, hogy külső támogatás generálásával elérjék a rendszerváltást. Ezt a helyzetet állítjuk szembe az ukrán „narancsos forradalom” modelljével,

annak szemléltetésére, miként használták másként a technológiát a kormány legitimitását és annak választási eljárásait vitató tüntetők. A kérdést ezután megvitatjuk azon állítások tükrében, melyek szerint mind az ukrán, mind az iráni események során a nyugati államok beavatkozásának célja az adott nemzetállamok szuverenitásának aláaknázása volt. Legfőbb célunk, hogy kritikai módon értékeljük a kommunikációs technológiák úgynevezett „forradalmakban” betöltött szerepét és iránymutatást adjunk a téma további elemzéséhez.

Végül megvitatjuk, hogy bár az ukrán és az iráni eset között egyértelmű különbségek fedezhetők fel – mint például a külső helyett a belső rendszerváltás sürgetése és a rendszerváltás érdekében bevetett technológiák formái – demonstrálható, hogy ezek tulajdonképpen ugyanazon erők megnyilvánulásai. Megmutatjuk, hogy mindkét esetben a „globális kormányozhatóság”, illetve Hardt és Negri kifejezésével élve a „Birodalom” működéséről van szó. Amikor a nyugatellenes bírálók arra hivatkoznak, hogy az amerikai imperializmus száll szembe Ukrajnával és Iránnal mint szuverén nemzetállamokkal, a rendszerváltást követelő erők valójában decentralizált, kifinomult és multivokális módon működnek, és ennek eredményeként mindegyik nemzetben a neoliborális értékek és erkölcs mellett kiálló alanyokat teremtenek meg.

10.2. „TWITTER-FORRADALOM”?

A vitatott 2009-es választási eredmények Iránban tüntetésekhöz vezettek, amelyről a média szokásos csatornái mellett a szárnyait bontogató közösségi oldal, a Twitter is hírt adott. A technológiában jártas iráni tüntetők az állami média korlátozásait kikerülve az állam által elkövetett erőszakról szóló híreket és képeket tettek közzé, amelyeket aztán nyugaton a Twitter felhasználók tovább twittelték és terjesztettek. A megmozdulásokat számos nyugati „Twitter-forradalom” névvel illette, arra utalva, ahogyan az információkat a tüntetők a Twitter segítségével megosztották, majd ezeket a velük szimpatizáló nyugati célközönség tovább terjesztette. A 2009-es iráni választások hatalmas tiltakozáshullámba torkollottak, mivel a demokráciapárti tüntetők – az ellen-

zéki vezető, Mir Hoszein Muszavi támogatói – a vitatott választási eredmények elleni tiltakozásul az utcára vonultak. Az iráni eseményeket hamarosan izgatottan tette közzé és nagyította fel világszerte az új médium.

A *Twitter* jelenséget emellett az iráni tüntetésekkel kapcsolatos információk terjesztéséért is éltették, amelynek kettős oka volt. Egyrészt Iránon kívüli felhasználók ezrei osztották meg ezen a közösségi csatornán keresztül az iráni demokráciapárti tüntetőket támogató üzeneteiket azzal, hogy az eseményekről tájékoztattak és a tüntetők iránti szolidaritásból zöld színűre változtatták az avatarjaikat (profilikonjukat). Másrészt az iráni tüntetők a *Twitter* segítségével játszották ki az iráni kormányt, amely az országban drámai fordulattal minden médiumot leállítatott. A technológiában jártas iráni felkelők proxy IP-címeket használva üzentek az iráni kormány által egyébként blokkolt *Twitteren*. Így tudtak például olyan üzeneteket és képeket küldeni külföldre, amelyekben leleplezték az iráni kormány által alkalmazott erőszakot. Sőt, a mobil hálózatok leállítását megelőzően a tüntetők a *Twitter* és a közösségi oldalak segítségével szervezték az országon belüli tüntetéseket. A Hack („kritikus-populáris” beállítottságáról híres ausztrál rádióműsor) tudósított az iráni tiltakozásokról. A számos hallgatójának első számú hírforrásaként szolgáló műsor inkább egyfajta „kiberháborúnak” állította be az eseményeket, mintsem az Ahmadinezsád-rezsim elleni fellépésnek. Kate O’Toole műsorvezető így kommentálta a hírt: „Valószínűleg az eddigi legnagyobb kiberháborúról van szó, amely során az iráni tüntetők a tűzfalakat kijátszva posztolnak fotókat és videókat, miközben a kormány megpróbálja betiltani a médiát és leállítani a közösségi hálózatokat.” Ugyanabban a műsorban később az Electronic Frontiers (www.eff.org.au) aktivistája, Geordie Guy „az eddig látott egyik legnagyobb kiberháborúként” jellemezte az iráni eseményeket. A „kiberháború” kifejezés használata jól szemlélteti, hogy a nyugati közönség inkább technológiai, mint választási politikai eseményként értelmezte a demonstrációkat.¹

1 Érdekes módon a The Washington Times által „kiber-engedetlenségnek” nevezett jelenség az Egyesült Államokban elkövetve az Egyesült Államok Hazafias Törvénye (Patriot Act) értelmében kimeríti a terrorizmus bűncselekményét.

Ez azonban még nem jelenti azt, hogy mindez a fennálló társadalmi-politikai rendszer vagy az államapparátus hatékony és életképes elvetése volna. Bár számos résztvevő önmagában egyértelmű politikai követeléseket fogalmazott meg, a tüntetők nem tudtak közös nevezőre jutni és alternatívákat kidolgozni az iráni emberek életét meghatározó politikai hatalmi rendszerrel kapcsolatban. A „kiberháború” megnyerése nem azonos a politikai győzelemmel vagy a meglévő hatalmi rendszer olyan fokú megkérdőjelezésével, amely kézzelfogható politikai változáshoz vezetne. Megteremtheti ugyan ennek a lehetőségét, de nem tekinthető kész ténynek.

10.3. A „NARANCOS FORRADALOM”: AZ ELSŐ „MEDIÁLT” FORRADALOM?

Az ukrajnai tiltakozások később a narancsos forradalom néven váltak ismertté. A narancsos forradalmat a demokráciapárti ellenzéki vezető, Viktor Juscenko tiltakozása és tárgyalásai robbantották ki, amelynek eredményeképpen megtartott harmadik választást Juscenko nyerte. Goldstein Michael McFaul megjegyzéseit emeli ki (idézi Goldstein, 2007: 4.), miszerint „A narancsos forradalom a történelem során valószínűleg első alkalommal főként az internet segítségével szerveződött”. Kyj (2006: 71.) szerint első ránézésre a narancsos forradalom kimenetele és Juscenko választási győzelme „meglepő eredményt hozott, mivel olyan összehangolt ellenállást győzött le, amelyet a médiát ellenőrzése alatt tartó, erős pozícióban lévő, „korrupt” és „Vlagyimir Putyin orosz elnök támogatásával hatalmas választási csalást elkövető politikai csoportosulás fejtett ki”.

Clay Shirky (2009) a TED.com internetes oldalon közölt előadásában azzal érvel, hogy a módszert, miszerint a választási csalás vagy erőszak igazolására, majd az információk továbbítására a technológiát alkalmazzák, először a 2007. májusi nigériai választások idején vetették be. Goldstein (2007: 4.) azonban óvatosságra int a „kiber-utopianizmus” emlegetésével kapcsolatban, és egyensúlyt feltételez a narancsos forradalom körüli események során alkalmazott technológia és a forradalomhoz vezető struk-

turális követelmények között. Kivételt képez a Leonyid Kucsma volt elnök „féldiktatórikus” rezsimjét ellenző meggyilkolt ukrán újságíró, Georgij Gongadze esete. A Gongadze elrablását, majd meggyilkolását követő események alkalmával egy erős internetes hírkultúra megjelenése figyelhető meg, amelynek során sok ukrán az internetet használta a Kucsma-rezsimet bíráló információk eléréséhez (Goldstein, 2007: 6–9). Különbség tehető Ukrajnában azok között, akik az internet segítségével online gyakorolták politikai állampolgári jogait és akik „a civil társadalom aktivistáiként” az interneten és a közösségi oldalakon hangolták össze a narancsos forradalom során központi szerepet betöltő tevékenységeiket (Goldstein, 2007: 13.).

Az aktivisták egyik csoportja *Majdan* néven vált ismertté, ami az „Ukrajna Kucsma nélkül” mozgalomból nőtt ki magát. A *Majdan* az internet segítségével népszerűsítette demokráciapárti céljait. Hatékonyan szervezték meg tagjaik toborzását és továbbképzését abból a célból, hogy a technológiát a választási események nyomán követésének szolgálatába állítsák és ezt később felhasználhassák a széles körű csalás bizonyítására (Goldstein, 2007: 13–14.). Goldstein (2007: 14–15.) azt a következtetést vonja le, hogy a Majdan mozgalom sikere „felülről lefelé építkező vezetésének” és offline, kézzelfogható globális jelenlétének köszönhető. A második demokráciapárti mozgalom, a Pora (magyarul „Itt az idő”) az ukrainai választások idején alakult, és „a tömeges tiltakozás koordinátorává” nőtt ki magát (Goldstein, 2007: 16.). A Pora az államilag ellenőrzött média alternatívájaként született meg azzal a céllal, hogy „alternatív tömegmédiává” váljon. Goldstein (2007: 17.) szerint a technológia ilyen fizikailag már létező „offline” hálózatok nyomában volt képes központi szerepet vállalni a szerveződés továbbvitelében és az információ áramoltatásában. A Pora „tiltakozást koordináló szervezetként” jött létre azokat a híreket követően, hogy az első két választást széles körű csalás övezte. Ők szervezték meg, hogy Kijevben a több mint 15 ezer tüntető több ezer sátrat kapjon, és ők terjesztették az interneten a tüntetéssel kapcsolatos híreket (Goldstein, 2007: 17.). Goldstein következtetése szerint a narancsos forradalom idején a demokráciapárti csoportok sikere annak volt köszönhető, hogy „teret adtak az ellenvéleményeknek” és „a mobiltelefonok, valamint az internet összehangolásával ko-

ordinálták a szerteágazó tevékenységeket, köztük a választások felügyeletét és a nagyszabású tiltakozó megmozdulásokat”. Kyj emellett utal Nina Koiso-Kantilla munkájára, aki három lényeges elemet határozott meg az internethasználat elemzése során: „az idő érzékelhető szűkösségét, a figyelem iránti versenyt és a hitelesség keresését” (Kyj, 2006: 72.). Kyj rámutat, hogy e három elem eredményes kölcsönhatása járult hozzá a narancsos forradalom demokráciapárti mozgalmainak sikeréhez. A narancsos forradalomról azonban egymásnak ellentmondó összegzések születtek. Egyesek kiemelik a külső szereplők, mint például a civil szervezetek és a nyugati kormányok szerepét, amelyek véleményük szerint hozzájárultak a rendszerváltás kimeneteléhez.

10.4. EGYÉB ÁLLÁSPONTOK

A különböző vélemények kiemelik a nyugati szereplők – narancsos forradalomban játszott – szerepét, különösen a Viktor Juscsenkónak nyújtott támogatással kapcsolatban. Wilson rámutat a narancsos forradalomra kifejtett „nem túlságosan álcázott” nyugati hatásokra, amelyeket már az események idején Oroszországon belüli és kívüli kommentátorok egyaránt felismertek (Wilson, 2006: 21.). Az Ukrajnára gyakorolt befolyás konkrét eszközei a demokráciapárti civil szervezetek voltak. Az bizonyos, hogy hatalmas összegek áramoltak Ukrajnába, sőt egyesek azt állítják, hogy ezek az átutalt pénzüsszegek a civil szervezeteken keresztül érkeztek, ami igencsak megkérdőjelezi azt a semlegességet, amit e szervezetek magukról állítanak. A bírálók szerint ily módon a civil szervezetek külföldi „érdekcsoportokká” és az „USA külpolitikai eszközeivé” váltak (Wilson, 2006: 22–23.). Végül az is felmerült, hogy a nyugat semmi rosszat nem tett Ukrajna pénzügyi támogatásával, hanem „éppen azt tette, amit tennie kellett Ukrajnában”, azaz a szabad és igazságos választási eljáráshoz szükséges mechanizmusokat és folyamatokat támogatta (Wilson, 2006: 29.). Ukrajna esetében kiderült, hogy számos civil szervezet Juscsenko mellett állt ki a honlapján. A „puha hatalom” befolyása és a kívánt neoliberais értékek mozgósítása nem zárható ki a narancsos forradalom

kapcsán (Herd, 2005). A nyugati „relatív jólét” képe tetten érhető, mint befolyás, amely segítségével a civil szervezetek a globalizáció, valamint a „nyugati tőke és a politikai intézmények” pozitív oldalát népszerűsítették (Wilson, 2006: 30.).

A demokráciapárti civil szervezetek fent említett befolyásolását számos rezsim felismerte. Carothers (2006: 55.) rámutat egy – Vlagyimir Putyin által érvénybe léptetett – törvényre, melynek célja az oroszországi civil szervezetek radikális korlátozására irányult. Carothers leszögezi, hogy a Grúziában, Ukrajnában és Kirgizisztánban végbement „színes forradalmak”, valamint George W. Bush demokráciát propagáló retorikája nyomán „Kínától Zimbabwéig a politikusok” abbéli aggodalmaiknak adnak hangot, hogy a civil szervezeteken keresztül nemkívánatos nyugati befolyás áramlik be, amire az ellenük irányuló megszorító politikákkal reagálnak (Carothers, 2006: 56.). A szerző szerint emellett „néhány autokratikus kormány széles körű rokonszenvet vívott ki azzal az érveléssel, hogy a nyugati demokrácia népszerűsítésével szembeni ellenállás nem a demokrácia, hanem az amerikai intervencionizmus tagadása”. Az „USA biztonsági érdekeivel szembenálló kormányok megbuktatása – például Iránban vagy Szíriában – még fenyegetőbbé és ellenségesebbé tette az elnök „szabadság terjesztésére irányuló programját” (Carothers, 2006: 64.).

Az amerikai vagy nyugati beavatkozást emlegető fenti álláspontok újra előkerültek a 2009-es iráni tiltakozások során. Az ukrán forradalom ismeretében olyan állítások láttak napvilágot, melyek szerint a nyugati kormányok a hatalmon lévő kommunista vezetés megbuktatása érdekében kihasználják a civil szervezeteket. Irán azt állította, hogy a nyugati kormányok hívták életre a Mahmúd Ahmadinezsáddal szemben tapasztalt szembenállást azzal, hogy felrázták a demokráciapárti tüntetőket és saját „szócsövükként” használták a nyugati médiát. A BBC News (2009. június 22-i) tudósítása szerint Irán azzal vádolta a „nyugati hatalmakat”, hogy az „anarchia és a vandalizmus” hirdetésével megpróbálják „aláásni Iránt, és a külföldi médiát pedig azzal gyanúsította, hogy a nyugat „szószólója”. Irán külügyi szóvivője, Haszán Kaskavi kijelentette, hogy „a nyugat demokráciaellenes módon viselkedik”, és azt állította, hogy a BBC-hez hasonló hírforrásokon keresztül az Iránon belüli etnikai és faji ellenté-

tek elmélyítését és az iráni területek feldarabolását célozza meg. Barack Obama amerikai elnök Iránnal kapcsolatban egy 2009-es beszédében kijelentette, hogy „Az Egyesült Államok tiszteletben tartja az Iráni Iszlám Köztársaság szuverenitását, és nem kíván beavatkozni annak belügyeibe. Ugyanakkor méltatni kívánjuk az iráni nép bátorságát és méltóságát, valamint azt a figyelemre méltó nyitást, amely az iráni társadalmon belül tapasztalható”. Obama ekképp reagált az Irántól érkező vádakra: „az iráni kormányban egyesek azzal »térnek ki« a választások legitimitásáról szóló viták elől, hogy „az Egyesült Államokat és más nyugati országokat vádolják a választásokkal kapcsolatos tüntetések ki-robantásával”. Obama ezt kategorikusan tagadta, megemlítve, hogy Irán az Egyesült Államokat használja „bűnbaknak” a zavargásokkal kapcsolatban. Megjegyezte, hogy „az eszmék eltiprásával soha nem sikerül azok megsemmisítése. Az iráni népnek egyetemes joga van a gyülekezésre és a szólásszabadságra”.

A 2009-es iráni események a tüntetők és a kormányerők között zajlottak, nyugaton pedig az interneten, főként a *Twitteren* érkező információk folyamatos áramlása közepette bontakoztak ki. A *Twitter* egy ideig csupán az Iránon belüli demokráciapárti tüntetők elektronikus kommunikációját szolgálta, miután az iráni kormány leállította a kommunikációs csatornákat. Heacock (2009) annak idején megjegyezte, hogy a kommunikációs lehetőségek megszüntetése nem volt meglepő lépés, mivel az internet és a közösségi oldalakat sikerrel használták a tüntetések és egyéb politikai megmozdulások szervezésére. Heacock (2009) és a hozzá hasonló újságírók felvetették, hogy 2009-ben a közösségi hálózatot az iráni szavazókörök kinyitása előtt kilenc órával állították le abból a célból, hogy a tüntetők kisebb eséllyel tudjanak szervezkedni és választási eredményeket gyűjteni. McCullagh (2009) arról is beszámolt, hogy a Siemens AG és a Nokia vegyesvállalata tagadja azokat a tudósításokat, melyek szerint Irán web-monitoring technológiával cenzúrázza és kémleli állampolgárai netes tevékenységeit. Ezt olyan hírek követték, melyek szerint Irán blokkolta számos internetes oldal, például a *Facebook* és a *YouTube* elérését, és akadályozta a *Twitter* és a *Yahoo Messenger* szolgáltatásokhoz való hozzáférést. A *Twitter* maradt az irániak internetes kommunikációjának egyetlen eszköze. Tehrani (2009)

kiemeli, hogy a Twitter, a Facebook és a YouTube blokkolását követően sok iráni proxy szerverek segítségével került ki a Twitter leállítását, és így osztotta meg az interneten az eseményekről alkotott saját véleményét.

A tüntető csoportok sikerének másik fontos eleme a szervező-készség volt. Schleifer (2009) óvatosabban fogalmaz a „Twitter-forradalom” értékelésekor, utalva arra, hogy a 2009. áprilisi moldovai tüntetések szervezéséhez nem tudták sikeresen használni a Twittert. Schleifer annak idején felvetette, hogy az iráni helyzet másképp alakulhat, mert az ország történetében régóta ismert a média korlátozása, amely a kiber akadályok kikerülésére képes nemzedék kialakulásához vezetett. Mindezt árnyalja azonban, hogy a technológia leleményes használatára nem csak a tüntetők voltak képesek. Jevgenyij Morozov (idézve Schleifer 2009) közösségi média szakértő szerint „naivitás azt hinni, hogy a technológia csak a demokráciapárti tüntetőket segítheti [...] Ahmadinezsád hívei is bevetik a mozgósítás érdekében?”. Schleifer (2009) szerint óvatosabban kellene bánni a technológia változást befolyásoló hatásával kapcsolatos hangzatos állításokkal, hozzátéve, hogy a moldovai és az ukrainai tüntetések során a szervezés sikeressége a szervezőkészségbeli különbségekből, valamint az ukrainai mozgalmak technológiában való nagyobb jártasságából adódott.

10.5. AZ ÜZENET TERJESZTÉSE

Nyugaton gyorsan és nagy számban jelentek meg a *Twitter* forradalmi lehetőségeit és az irániak *Twitter* használatát ünneplő tudósítások. A Washington Times 2009. június 23-i vezércikkében foglalkozott az Iránban zajló „Twitter-forradalommal”, az Iránban éppen fellobbanni látszó „szabadság éledező lángját” éltetve. A lap arról írt, hogy az iráni kormány az internet kivételével leállított minden egyéb kommunikációs csatornát, így egyedül a *Twitteren* keresztül lehetséges az információ továbbítása. Schectman (2009) óvatosságra intett a *Twitter*nek az iráni tüntetések során betöltött szerepével kapcsolatos hangzatos megállapításokat illetően, felvetve, hogy az élőszó és a közösségi oldalak sokkal hasznosabb kommunikációs formáknak bizonyultak.

Schectman utal Gaurav Mishra közösségi média szakértő véleményére, aki szerint „az iráni választások során a Twitter egyik legfontosabb hozadéka, hogy az országon kívül felhívta a figyelmet az eseményekre a technológiában jártas felhasználók körében” (idézi Schectman, 2009).

A *Twitter* mindenképp rendkívül sikeresen továbbította az információkat mind Iránon belül, mind pedig az országból a nyugat államok felé. A Sydney Morning Herald (2009. június 17-én) arról számolt be, hogy az USA kormánya megkérte a *Twitter*t, hogy halassza el az oldalon tervezett karbantartást annak érdekében, hogy „az irániak kommunikálni tudjanak, miközben kormányuk a választásokat követően a kommunikáció minden egyéb formáját betiltotta”. A nyugati *Twitter* felhasználók többek között oly módon vették ki részüket az eseményekből, hogy segítették az irániakat a *Twitter* blokkolását megkísérlő központi lépések megkerülésében. Doctorow (2009) a *boingboing.net* oldalon megjelent bejegyzésében tanácsokat adott a leendő aktivistáknak arra vonatkozóan, miként segítsék a *Twitter* használata során az iráni tüntetőket: „A biztonsági erők figyelik ezt a hashtag-et, és amint beazonosítanak egy proxy IP-t, azonnal blokkolják Iránban”. A további instrukciókban arra kérték mindenkit, hogy csak a „#iranelection és a #gr88” hashtag-et használják a *Twitter*en az információk továbbítására, valamint azt javasolták, hogy mindenki változtassa meg a saját *Twitter* időzónáját GMT +3.30-ra annak érdekében, hogy látszólag Teheránból küldött *Twitter* üzenetek áradatával nehezítsék meg az iráni biztonsági erők dolgát. Doctorow (2009) a „legitim információk terjesztésére” buzdította az embereket, és nyugtázta, hogy a „#nomaintenance” hashtag kampánnyal sikerült a *Twitter* tervezett karbantartását elhalasztani, így továbbra is folyamatos az Iránból érkező információk áramlása.

Clay Shirky annak idején azt állította, hogy az Iránról szóló információk továbbítása tekintetében a *Twitter* a legfontosabb technológia (TED.com, 2009). Véleménye szerint mivel a *Twitter* üzenetek küldése „valós időben” történik, ez az üzenetküldési forma a felhasználókat érzelmileg bevonja, amellyel még nagyobb jelentőséget kap az emberek között zajló – Iránnal kapcsolatos – kommunikáció.

Kate Crawford (2009) a Twitter használatának éppen ezen érzelmi aspektusát vizsgálja, főként arra a jelenségre összpontosítva, amely során a *Twitter* felhasználók az iráni tüntetők iránti szolidaritásból zöld színűre változtatták az avatarjaikat. Szerinte a *Twitter* sikere abban rejlett, hogy segítségével az „emberek felfigyeltek egy eseményre és érzelmileg elköteleződtek iránta” (Crawford 2009). Huppke (2009) egy másik jelenséget vizsgált, miszerint a *Twitter* „a közel-keleti politika megvitatásának helye” lett, és az egészben az az ironikus, hogy mindez egy olyan közösségi oldalon zajlott, ahol Huppke szerint „leginkább az »American Idol« döntőjéről, az iPhone-okról, Paris Hiltonról vagy Lindsay Lohanról csevegnek”. Huppke (2009) bevallotta először szkeptikusan fogadta azt a lelkesedést, amivel a „*Twitter* aktivisták” kiálltak az iráni tüntetők ügyéért, később azonban pozitívként értékelte, hogy a *Twitter* képes volt a korábban erre egyáltalán nem fogékony felhasználókat politikailag tudatosabbá tenni. A technológiai szakíró Stilgherrian azonban lesújtó módon vélekedett arról a hatásról, amely a *Twitter* felhasználókat avatarjaik zöldre változtatására készítette, hozzátéve, hogy a „technológia = szabadság” egyenlet helyett sokkal több tényező árnyalja a helyzetet, mint például a társadalmi osztályok kérdése (Stilgherrian, 2009).

10.6. KONKLÚZIÓ

Stilgherrian véleménye érdekes összegzést vet fel – igen, ennél valóban jelentősebb erők játszanak itt szerepet. Éleslátással éri tetten a progresszív, „igenlő”, technológiában jártas felhasználók és az amerikai neokonzervatívok közötti furcsa lojalitást, hiszen ők mindannyian ugyanazon rezsim bukását követelik Iránban, hogy aztán látszólag annak a hátrányt szenvedett társadalmi csoportnak az érdekeit támogassák, akiknek nem teljesültek a demokratikus céljai (Stilgherrian, 2009). Ez mind a hitetlenség, mind a „felszabadító” technológiához való hozzáférés strukturális alapjainak dilemmáját veti fel (Owen – Imre, 2013). A technológia eleve számos – további tisztázást igénylő – megválaszolásra váró kérdést indukál: az egyének közötti mélyebb szintű kommunikációhoz való hozzáférés eredményez-e vala-

milyen strukturális felszabadítást vagy csupán azt éri el, hogy több ember kommunikál egymással, illetve a technológia a demokrácia gyakorlásához vezet-e? Ezek a kérdések alaposabb elemzést igényelnek annak érdekében, hogy megértsük a szinte mindenütt jelen lévő kommunikációs eszközökkel kapcsolatos társadalmi gyakorlat új formáinak dinamikáját, és ne csupán azt feltételezzük, hogy önmagában elég az emberek közötti digitális kommunikáció. Hasonló fejleményeket figyelt meg Hirschkind és Mahmood a nyugati feministák néhány csoportja és az afganisztáni agresszív katonai akció támogatói közötti furcsa szövetség kapcsán (Hirschkind – Mahmood, 2002: 339–340.). E különös szövetelekhez vezető trendek, valamint a „demokráciapárti” alanyi pozícióra hajlandó irániak és az ukránok mozgósítása magyarázható azzal, hogy ezek az események ugyanazon dolog – a globális kormányozhatóság – megnyilvánulásai.

Ez a globális kormányozhatóság több módon értékelhető és nem feltétlenül garantálja a tüntetők összefogását, de a jelek szerint mindenképpen benne rejlik a társadalmi mozgalmak átformálásának lehetősége függetlenül attól, hogy azok demokráciapártinak tartják magukat vagy sem (Imre, 2013).

Jelen fejezetünket azzal a megállapítással zárjuk, hogy a technológiák nagyobb fejlődése és ezek különböző fokú, de szélesebb körű használata mindenképpen magában rejti a demokráciák és a demokrácia gyakorlásának esetleges új formáit. Bár erre nem térünk ki ebben a fejezetben, a lehetőségre mindenképpen fel kívánjuk hívni a figyelmet. Ebben az értelemben a jelent a neoliberális kapitalizmus és az azzal együtt járó alanyiség terjedése jellemzi, amelynek támogatottsága a „demokrácia” követelésének minden egyéb formájánál nagyobb – Irán esetében a demokratikus választások eredményét vitatták közvetlen módon a tüntetők és az őket külföldről támogatók. Szerintünk ez olyan ideológiai értékrendszer megnyilvánulása, amely túlmutat a neoliberális alanyokra vágyó globális kormányozhatóság birodalmán. A Twitter jelenleg távol áll attól, hogy bármilyen „forradalom” katalizátorává váljon és ehelyett a birodalom értékeit erősíti tovább.

Irodalomjegyzék

BARNARD-WILLS, DAVID (2012): *Surveillance and Identity: Discourse, Subjectivity and the State*. Farnham, Ashgate Publishing Limited.

BBC NEWS (2009): West „seeks Iran disintegration”, 22nd June, Online elérhető: http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/8112176.stm (utolsó letöltés: 2014. augusztus 1.)

CAROTHERS, THOMAS (2006): The backlash against democracy promotion. *Foreign Affairs*, Vol. 85, no. 2, 55–68.

CRAWFORD, KATE (2009): Everything's gone green. *Unleashed, abc.net.au*, 2009. június 24. Online elérhető: <http://www.abc.net.au/unleashed/stories/s2606480.htm> (utolsó letöltés: 2014. augusztus 1.).

DOCTOROW, CORY (2009): Cyberwar guide for Iran elections. *Boingboing.net*, 2009. június 16. Online elérhető: <http://boingboing.net/2009/06/16/cyberwar-guide-for-i.html> (utolsó letöltés: 2014. július 30.).

FOUCAULT, MICHEL (2007): *Security, Territory, Population: Lectures At The Collège De France 1977-78*. New York, Palgrave MacMillan.

FOUCAULT, MICHEL (2000): Truth and power. In: James D. Faubion (szerk.): *Michel Foucault: Power. Essential Works Of Foucault 1954-1984*, Translated by Robert Hurley and Others. London, Penguin Books, 111–133.

GOLDSTEIN, JOSHUA (2007): The Role of Digital Networked Technologies in the Ukrainian Orange Revolution. In: *The Berkman Center For Internet & Society, Research Publication No. 2007-14*. (Elérhető: <http://www.cyber.law.harvard.edu/publications>)

HACK RADIO (2009), podcast radio program, Triple J, 2009. június 17. Online elérhető: http://www.abc.net.au/triplej/hack/podcast/hack_daily.xml (utolsó letöltés: 2014. augusztus 1.)

HARDT, MICHAEL – NEGRI, ANTONIO (2000): *Empire*. Cambridge és London, Harvard University Press.

HERD, GRAEME P. (2005): Colorful revolutions and the CIS: “Manufactured” versus “managed” democracy? *Problems of Post-Communism*, Vol. 52, no. 2, 3–18.

HIRSCHKIND, CHARLES – MAHMOOD, SABA (2002): Feminism, the Taliban, and Politics of Counter-Insurgency. *Anthropological Quarterly*, Vol. 74, no. 2, 338–354.

HUPPKE, REX (2009): *Twitter* proves powerful in raising awareness of situation in Iran. *Chicago Tribune*, 2009 június 23. Online elérhető: http://articles.chicagotribune.com/2009-06-23/news/0906220521_1_second-life-iran-president-mahmoud-ahmadinejad (utolsó letöltés: 2014. július 17.)

IMRE, ROBERT. (2013) Die Politik der Anti-Politik: Die „Finnlandisierung“ von Occupy. *Forschungsjournal Soziale Bewegungen: Analysen zu Demokratie und Zivilgesellschaft*, Vol. 26, no. 3, 114–119.

KIERSEY, NICHOLAS J. (2008): Worldstate or global governmentality? Constitutive power and resistance in a post-imperial world. *Global Change, Peace & Security*, Vol. 20, no. 3, 357–374.

KYJ, MYROSLAW J. (2006): Internet use in Ukraine’s Orange Revolution. *Business Horizons*, Vol. 49, no.1, 71–80.

McCULLAGH, DECLAN (2009): Tech giants deny helping Iran eavesdrop. *CNET News*, 2009. június 22. Online elérhető: http://news.cnet.com/8301-13578_3-10270760-38.html (utolsó letöltés: 2014. augusztus 1.)

OBAMA, BARACK (2009): The President's Opening Remarks on Iran, with Persian Translation. *Whitehouse.gov*, 2009. június 23. Online elérhető: <http://www.whitehouse.gov/blog/The-Presidents-Opening-Remarks-on-Iran-with-Persian-Translation/> (utolsó letöltés: 2014. július 17.)

OWEN, STEPHEN – IMRE, ROBERT (2013): Little mermaids and pro-sumers: The dilemma of authenticity and surveillance in hybrid public spaces. *International Communication Gazette*, Vol. 75, no. 5-6, 470-483.

HEACOCK, REBEKAH (2009): Cracking Down on Digital Communication and Political Organizing in Iran. *Open Net Initiative*, 2009. június 15. Online elérhető: <http://opennet.net/blog/2009/06/cracking-down-digital-communication-and-political-organizing-iran> (utolsó letöltés: 2014. augusztus 1.)

SCHECTMAN, JOEL (2009): Iran's Twitter revolution? Maybe not yet. *Business Week*, 2009. június 17. Online elérhető: http://www.businessweek.com/print/technology/content/jun2009/tc20090617_803990.htm (utolsó letöltés: 2014. augusztus 1.)

SCHLEIFER, YIGAL (2009): Why Iran's *Twitter* revolution is unique. *The Christian Science Monitor*, 2009. június 19. Online elérhető: <http://www.csmonitor.com/2009/0619/p06s08-wome.html> (utolsó letöltés: 2014. július 20.)

SHIRKY, CLAY (2009): How Twitter can make history. *TED Talks*. Online elérhető: http://www.ted.com/talks/clay_shirky_how_cellphones_Twitter_Facebook_can_make_history.html (utolsó letöltés: 2014. augusztus 1.)

SHOW SUPPORT FOR #IRANELECTION ON TWITTER (2009), Online elérhető: <http://helpiranelection.com/> (utolsó letöltés: 2009. június 24.)

STILGHERRIAN (2009): We're all wearing green for Iran now, apparently. *Crikey.com.au*, 2009. június 18. Online elérhető: <http://www.crikey.com.au/2009/06/18/we%E2%80%99re-all-wearing-green-for-iran-now-apparently/> (utolsó letöltés: 2014. július 21.)

THE SYDNEY MORNING HERALD (2009): US asks *Twitter to maintain service after Iran vote*. 2009. június 17. Online elérhető: <http://www.smh.com.au/technology/technology-news/us-asks-Twitter-to-maintain-service-after-iran-vote-20090617-cgt7.html> (utolsó letöltés: 2014. július 21.)

TED.COM (2009): *Q&A with Clay Shirky on Twitter and Iran*, Online elérhető: http://blog.ted.com/2009/06/qa_with_clay_sh.php (utolsó letöltés: 2014. július 25.)

TEHRANI, HAMID (2009): Iran: protests and repression. *Globalvoicesonline.org*, 2009. június 15: Online elérhető: <http://globalvoicesonline.org/2009/06/15/iran-protests-and-repression/> (utolsó letöltés: 2014. augusztus 1.)

THE WASHINGTON TIMES (2009): *Editorial: Iran's Twitter revolution*. 2009. június 16. Online elérhető: <http://www.washingtontimes.com/news/2009/jun/16/irans-twitter-revolution/> (utolsó letöltés: 2014. július 31.)

WILSON, ANDREW (2006): Ukraine's Orange Revolution, NGOs and the role of the West. *Cambridge Review of International Affairs*, Vol. 19, no.1, 21–32.